

ТАҚЫРЫП - 5

ЕСЕП АЙЫРЫСУ ЖӘНЕ КАССАЛЫҚ ОПЕРАЦИЯЛАР

1. Ақшаны сақтау, айырбастау және аудару
2. Төлем құралдарының түрлері
3. Қашықтан банктік қызмет көрсету нысандары

Мақсаты: сейфтерде ақша қаражаттарын ашу және сақтау тәртібі, осы операциялардың артықшылықтары мен кемшіліктері туралы білім жүйесін дамыту; төлем құралдарының әртүрлі түрлері және пайдалану тәртібі, олармен жасалатын операциялардың сенімділігі, электрондық ақша қаражаттарын пайдалану арқылы төлемдерді жүзеге асыру тәртібі туралы білім жүйесін дамытуды; қашықтан банктік қызмет көрсету нысандары, оның артықшылықтары мен кемшіліктері туралы білім жүйесін қалыптастыру, SMS және интернет-банкінгі пайдалану шарттарымен таныстыру және алаяқтық тәуекелін төмендету шараларымен таныстыру.

1. Ақшаны сақтау, айырбастау және аудару

1. Банктік сейфті жалға алудың артықшылықтары мен кемшіліктері

Жалпы жеке тұлғалар ұзақ мерзімді демалыстарды жоспарлағанда, коммерциялық банктің ең тиімді ұсыныстарының бірі - банктік сейфті жалға алу, жылжымайтын мүлікті сату операцияларын тіркеу және маңызды құжаттарды сақтау болып табылады.

Банктік сейф – бұл банк мекемесінде қорғалатын сейф.

Банк қоймасындағы арнайы қауіпсіз бөлмеде клиент-терге жалға берілетін осындай бірнеше ондаған ұяшықтар бар. Банкирлер тілінде сейф «жеке банк сейфі» деп аталады.

Азаматтық кодексте мұндай сейфті жалға алу шартының екі түрі бар:

Сейфті пайдалану: клиент мүлікті банкке береді, ал қызметкерлер онда не болатынын нақты біле отырып, оны сейфке салады.

Құндылықтарды сақтауға арналған сейфті ұсыну: банк сейфті жалға береді, оның ішінде не бар екенін тек клиент біледі. Бұл ең көп таралған нұсқасы болып табылады.

Сейфте не сақтауға болады? Клиент сейфті жалға алған кезде іс жүзінде банкте орналасқан жеке сейфті алады. Мұнда сіз тек ақшаны ғана емес, сонымен қатар зергерлік бұйымдарды, маңызды құжаттарды, сақтау құралдарын немесе өнер нысандарын - үйіңізден немесе кеңсеңізден ұрлануы мүмкін кез келген құнды заттарды сақтай аласыз. Ұяшықты, мысалы, демалыс үшін жалға алуға болады.

Сейфте нені сақтауға болмайды? Келісімшарттың екінші түрімен сейфке не салынғанын ешкім қадағаламайды, сондықтан теориялық тұрғыда ол жерге кез келген нәрсені қоюға болады, бірақ банктердің шарттарына сәйкес оларда тек құнды заттарды сақтауға болады. Міне, нақты тыйым салынған заттар:

✓ Еркін айналымға тыйым салынған заттар: жарылғыш заттар, радиоактивті немесе есірткі заттары, атыс қаруы және олардың бөліктері, оқ-дәрілер;

✓ Қоршаған ортаға немесе адамға зиянды әсер етуі мүмкін кез келген заттар;

✓ Азық-түлік;

Температура, жарық немесе ылғалдылық сияқты ерекше сақтау шарттарын талап ететін заттар әлі қабылданбайды.

Сейфті жалға беру қызметтері бір күннен бірнеше жылға дейінгі мерзімге көрсетіледі. Сейфті жалға алудың әртүрлі сақтау мүмкіндіктері, артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Материалдық құндылықтарды сейфте сақтау нұсқалары:

Жауапсыз сақтау - банк клиентке құндылықтарды ешкімнің бақылауынсыз сейфке қоюға және оларды сейфтен шығаруға мүмкіндік береді.

Жауапты сақтау - банк клиенттен сейфте сақталуы тиіс құндылықтарды қабылдайды, олардың орналастырылуы мен алынуын бақылауды жүзеге асырады, ал алынғаннан кейін оларды клиентке қайтарады.

Банктік сейфтердің артықшылықтары:

✓ Құпиялылық

- ✓ Қауіпсіздік
- ✓ Қол жетімділік
- ✓ Мәңгілік

Банктік сейфтердің кешіліктері: Қорлар жиналмайды және табыс әкелмейді, олар инфляцияға ұшырайды.

2. Валюталық операциялар

Валюта – шетел мемлекеттерінің банкноттары, сондай-ақ шетелдік ақша бірліктерінде көрсетілген және халықаралық төлемдерде (шетел валютасында) қолданылатын несиелік және төлем құжаттары.

Валюталық операциялар – бұл шетел валютасын сатып алу-сатумен байланысты валюта нарықтарындағы банктік операциялар. Валюта айырбастау үшін жеке адамға төлқұжат қажет болады.

Валюталық операцияларды жүзеге асыру бойынша банктің әрекетінің белгілі бір механизмін қолданады.

Сурет 14 – Банк қызметі

Таралу неғұрлым жоғары болса, әрбір орындалған транзакциядан банк соғұрлым көп пайда табады. Сондықтан банктер валютаны алаяқтықтан зардап шекпей, ең қолайлы бағаммен айырбастау керек. Айырбастау үшін банкті таңдағанда, тиімді валюта айырбастау шарттарына назар аударыңыз.

Кесте 12 - Табысты валюта айырбастау шарттары

Табысты валюта айырбастау шарттары	
Банк	
Қазақстан Республикасы Ұлттық банкінің валюта бағамы	Тікелей айырбастау кезінде қаражаттың жетіспеушілігі
Коммерциялық банк валюта бағамы	
Айырбастау нүктесінің қауіпсіздігі	
Валюталық операциялар бойынша комиссия – немесе (қолма-қол ақшасыз валюта айырбастау кезінде) айырбастау	
Ең аз айырбастау сомасы	

Қолма-қол ақшамен операцияны растайтын анықтама беріледі, онда банк мекемесі, күні, коды және айырбастау валюталарының сомасы көрсетіледі.

3. Ақша аудару жүйелері

Ақша аударымдары – жеке тұлғалардың кәсіпкерлік қызметпен байланысты емес ақшалай қаражаттарды қолма-қол ақшасыз аударуы. Ақша аударымдарын несиелік және пошталық мекемелер жүзеге асырады.

Ақша аударымдары жүйесі – электрондық коммуни-кацияларды пайдалана отырып, ақпаратты тасымалдайтын бағдарламалық қамтамасыз ету негізінде жеке тұлғалар арасындағы ақша қаражаттарын қабылдау және аудару құрылымы.

Ақша аудару жүйесінде өзінің корпоративтік логотипі және ақша аударымдарын жүзеге асыру үшін Қазақстан Республикасы Ұлттық банкінің лицензиясы болуы керек.

Қазақстанда ақша аударудың бірнеше жүйелері: халықаралық SWIFT жүйесі, Western Union, Юнистрим, Золотая Корона, CONTACT ақша аудару жүйелері және т.б. транзакцияны аяқтау үшін осы жүйелермен жұмыс істейтін банктерге хабарласып, қажетті құжаттарды тапсыру қажет.

Әрбір жүйе аударымдарды қабылдау мен берудің өз ережелерін, өз тарифтері мен шектеулерін әзірлейді. Қазіргі уақытта банктік шот ашпай-ақ төлемдерді жүзеге асыратын ең танымал және кең таралған жүйелер:

- ✓ электрондық ақша аудару жүйелері;
- ✓ ішкі пошта бөлімшелері арқылы пошталық аударымдар жүйесі.

Қазақстан халқының ақша аударымдарының көлемі жыл сайын артып келеді. Оның бір себебі – цифрландырудың белсенді дамуы және көптеген ақшалай операциялардың онлайн режиміне өтуі. Өмірде әрқайсымыз басқа адамға ақша аудару қажеттілігіне тап боламыз. Бүгінгі таңда банктік қызметтердің дамуымен ақшаны санаулы минуттарда жасауға болады.

Ақша аударуға үш тарап қатысады: *жөнелтуші, ақшаны жөнелтуші, алушы*, сонымен бірге адресат және ақшаны адресатқа жеткізетін делдал.

Ақшаны аудару үшін қызмет көрсету орындарына (банктер, ақша аудару жүйелерінің кеңселері) хабарласуға, оларды пошта арқылы аударуға немесе төлем қызметтерін жеткізушілердің (делдалдардың) қызметтерін пайдалануға болады.

Аудармалар мыналар:

- сыртқы – Қазақстаннан шетелге (ақша аудару жүйелері және SWIFT халықаралық аударымдар жүйесі арқылы);
- ішкі – Қазақстан ішінде (картадан картаға, пошталық аударымдар және банктік шоттарға аударымдар).

Заңға сәйкес, ішкі аударымдарды қатаң түрде бір жұмыс күні ішінде есептеуге болады, ал халықаралық аударымдар арқылы ақша аудару мерзімі 1-ден 3 жұмыс күніне дейін.

Қай тасымалдау әдісін таңдау жіберуші мен алушының шарттары мен қалауына, сондай-ақ келесі факторларға байланысты:

- жақын жерде қандай делдалдардың кеңселері бар;
- қандай соманы жіберу керек, мүмкін бір аударым мөлшеріне немесе күніне, айына аударымдар сомасына шектеулер болуы мүмкін;
- аударманың өзектілігі;
- транзакция үшін комиссия сомасы - әдетте қысқа аудару уақыттары жоғары тарифті талап етеді;
- кету елі – делдалдық комиссиялардың мөлшері ақша аудару бағытына да байланысты.

Төлем карталары арасындағы ақша аударымдарының ерекшеліктері қандай?

Банктік аударымдар - бұл барлық клиенттер үшін қолайлы ең әмбебап әдіс, әсіресе жіберуші мен алушының бір банкте шоттары болса.

Аударым онлайн режимінде мобильді қосымша немесе банктің веб-сайты арқылы сіздің жеке кабинетіңізде, сондай-ақ банкоматтар арқылы немесе тікелей банк бөлімшесінің өзінде кассада жүзеге асырылуы мүмкін.

Осылайша, мобильді қосымшада немесе банк веб-сайтындағы жеке кабинетте ақша аудару үшін 16 саннан тұратын төлем картасының нөмірін және аударым сомасын көрсету қажет. Клиенттерге ыңғайлы болу үшін көптеген банктер клиенттің телефон нөмірін пайдаланып банк ішінде ақша аудару мүмкіндігін береді, ал кейбір қаржы институттары телефон нөмірі арқылы клиенттердің ақшасын басқа банктердің клиенттеріне аударады. Бірақ оның жедел төлем жүйесіне қосылғанына және телефон нөмірі арқылы басқа банктерге ақша аударуға болатынына көз жеткізу үшін алдымен банкке хабарласу керек. Банкомат арқылы аудару үшін жіберушіде әдетте эмитент-банктің картасы болуы керек. Сондай-ақ сізге алушының есептік жазбасы, картасы немесе телефон нөмірі қажет болады. Кейде банктер банкоматтар арқылы тек өз клиенттеріне ақша аударуға рұқсат береді. Ал кейбір банкоматтар жіберушінің картасы болмаса да, алушының осы банкте шоты болса да ақша аударуға мүмкіндік береді.

Ақша аудару жүйелері

Қазақстандықтар ақша аудару жүйелерінің бірі арқылы ақша жібере алады. Оларды Қазақстан халқы ел ішінде аударымдарды жүзеге асыру үшін де, шетелге/шетелге ақша аударымдарын жіберу/қабылдау үшін де пайдаланады. Қазақстанда бірнеше халықаралық ақша аудару жүйелері жұмыс істейді, олардың ішінде Золотая Корона, Contact, Western Union, MoneyGram, Unistream, Faster, American Express және т.б.

Олардың көпшілігінде әртүрлі елдерде ақша жіберу және алу үшін өз нүктелері бар. Олар сондай-ақ банктермен, байланыс дүкендерімен және пошта бөлімшелерімен ынтымақтасады. Бұл әдіс барлығына дерлік қолайлы, әсіресе шетелге ақша аударған кезде. Қолма-қол ақшаны аудару үшін жіберуші өтініш толтырып, кассаға ақша салып, құпия кодты алып, алушыға аударуы керек. Аударымды алу үшін жеке басын куәландыратын құжатты көрсету және құпия кодты беру қажет.

Ақша аудару жүйесінің веб-сайты арқылы сіз банк картасынан алушының шотына, оның ішінде шетелдік шотқа ақша аударымдарын жасай аласыз немесе бөлімше арқылы қолма-қол ақшаны алуды ұйымдастырады.

2. Төлем құралдарының түрлері

1. Қазіргі төлем құралдары

Қолма-қол ақша сатып алынған тауарлар, көрсетілген қызметтер және орындалған жұмыстар үшін төлем ретінде қабылданады. Қазақстанда барлық төлемдер тек теңгемен жүргізіледі.

Ақша ұзақ эволюциялық процестен өтті. Ақшаның даму тарихы нарықтық экономика тарихының құрамдас бөлігі болып табылады. Тарихи дамудың әрбір кезеңі ақшаның өзіндік басым формасымен сипатталады.

Қолма-қол ақша —> Төлем карталары —> Электрондық ақша

Бізге ең қолайлы және пайдалануға ыңғайлысын таңдау үшін төлем құралдарының әрбір түрінің артықшылықтары мен кемшіліктерін білу қажет.

Қазіргі төлем құралдары:

- Қолма-қол ақша;
- Жол чектері;
- Төлем карталары;
- Электрондық ақша.

Жолаушы чекі – туристерді халықаралық валютамен немесе қабылдаушы елдің валютасымен қамтамасыз ету құралы ретінде пайдаланылатын төлем құжаты; чекке сату кезінде қол қою үлгісі қойылған меншік иесіне белгіленген ақша сомасын төлеу бойынша ақшалай міндеттемені білдіреді; қолма-қол ақшаға және несиелік карталарға баламалы тауарлар мен қызметтер үшін төлем құралы ретінде әрекет етеді.

Жол чекінің құны онда көрсетілген номинал бойынша анықталады. Оны сатқан кезде банк әдетте 0,5% комиссия алады. Жол чектерінің жарамдылық мерзімі жоқ, бірақ оларды тек толықтай алуға болады.

Банктен чекті сатып алу сатып алушының жеке басын куәландыратын құжатты көрсеткенде ғана жүзеге асырылады. Жолаушы чектері, ең алдымен, шетелге шығу кезінде ақшаны қауіпсіз тасымалдауға арналған.

2. Төлем карточкалары және олардың түрлері

«Банк картасы – бұл клиенттің есебінен төленетін есеп айырысу және басқа да құжаттарды ресімдеуге арналған құрал, яғни, банк картасын шығарған несие мекемесімен оны пайдалана отырып операцияларды жүзеге асыруды көздейтін шарт жасасқан жеке немесе заңды тұлға.

Банктер көрсететін қызметтердің бірі – банк картасына қызмет көрсету. Барлық төлем карталары бірдей емес, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері мен айырмашылықтары бар.

Банк картасы:

1. Стандартты пішін;
2. Стандартты өлшем - 85,6% \ 53,98%;
3. Магниттік таспа;
4. Чип болуы мүмкін;
5. Алдыңғы жағында фон бар;
6. Алдыңғы жағында төлем жүйесінің логотипі, карта нөмірі, оны ұстаушының аты-жөні, оның әрекет ететін айы мен жылы;
7. Артқы жағында да фон бар;
8. Магниттік таспаның артқы жағында карта ұстаушысының қолтаңбасы және үш немесе төрт саннан тұратын арнайы құпия код үшін аймақ болады.

Төлем карталар типтері:

1. Дебеттік карта - карта шотында ақша болған жағдайда тауарлар мен қызметтер үшін қолма-қол ақшасыз төлем жасау үшін пайдалануға болатын төлем картасы;
2. Кредит картасы - төлем картасы, лимит шегінде эмитент-банктің кредиттік қаражатын пайдалана отырып, тауарлар мен қызметтерді қолма-қол ақшасыз төлеу үшін пайдаланылуы мүмкін;
3. Алдын ала төленген карталар - банктің клиентке банктік шот ашпай беретін төлем картасы;

Овердрафтпен карта - Овердрафт – банктің банктік шот шарты бойынша карточка ұстаушыларға беретін қысқа мерзімді несиесі (әдетте жалақы карталары).

3. Электрондық ақша

Электрондық ақша – компьютерлік желілер мен жүйелерді пайдаланумен байланысты операцияларды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін төлем құралы.

«Электрондық төлем құралы – ақша аудару операторының клиентіне ақпарат пен ақпаратты пайдалана отырып, жеке емес есеп айырысулардың қолданыстағы нысандары шеңберінде ақша аудару мақсатында тапсырыстарды ресімдеуге, куәландыруға және жіберуге мүмкіндік беретін құрал және (немесе) әдіс. байланыс технологиялары, электрондық тасымалдаушылар, оның ішінде төлем карточкаларының саны, сондай-ақ басқа да техникалық құрылғылар».

Электрондық ақша – банкті тартпай-ақ транзакциялар жасауға мүмкіндік беретін ыңғайлы төлем әдісі. Электрондық ақша үшін оның электрондық әмиян арқылы жіктелуі, сипаттамалары және жұмыс істеу принципі анықталды.

Электрондық ақшаның мүмкіндіктері:

1. Нақты ақшаны алу;
2. Нақты ақшаға аудару;
3. Басқа валютаға айырбастау;
4. Интернет арқылы қызметтерді төлеу;
5. Жұмысқа ақы төлеу;
6. Тауарлар үшін төлем.

Электрондық ақшаның негізгі сипаттамалары:

- Ақшалай құн электронды құрылғыда жазылады;
- Түрлі төлемдер үшін қолданылады;
- Төлем соңғы болып табылады;
- Электрондық әмияннан ақшаны алу әдетте банк шотына аудару арқылы жүзеге асырылады.

Электрондық әмиянның жұмыс істеу алгоритмі:

1. Паспорт мәліметтерін көрсетіңіз;
2. Мобильді қолданбаны орнатыңыз;
3. Құпия сөзді көрсетіңіз;
4. Идентификаторды көрсетіңіз.

4. Криптовалюта

Криптовалюта – бұл металл монеталар немесе қағаз банкноттар сияқты нақты көрінісі жоқ және тек қана цифрлық нысанда болатын электрондық төлем құралының ерекше түрі.

2009 жылы криптовалютаның жаңа түрі – Bitcoin пайда болды. Бұл да төлем жүйесі, бірақ ол төлемдер үшін өз валютасын пайдаланады. Ол ақшаның негізгі функцияларын орындайды және сұранысқа байланысты оның бағамы дәстүрлі және басқа цифрлық валюталарға қатысты белгіленетін биржаларда саудаланады.

Bitcoin қозғалыс үлгісі:

- Беруші
- Қабылдаушы.

Биткойн - бүкіл әлемдегі адамдар жиі сатып алатын және сататын криптовалюта. Бұл криптовалюта пирогының ең үлкен бөлігі. Биткойн алғашқы цифрлық монета болды, қалғандары оның ізімен жүрді. Енді біз биткойннің пайда болуы жаңа актив класын тудырды және әлемге дәстүрлі ақшадан бас тартуға үлкен қадам жасауға мүмкіндік берді деп сенімді түрде айта аламыз. Көптеген криптовалюта жанкүйерлері Bitcoin әлемдік қаржы жүйесін жаңа деңгейге көтереді.

Bitcoin қауіпсіздігі

2010 жылдан бері криптовалюта биржаларының он шақты бұзулары болды. Шығындар жүздеген миллион долларды құрайды. Екінші жағынан, дәстүрлі банктер мен қаржы институттары сол уақыт аралығында киберқылмыскерлерден миллиардтаған доллар жоғалтты.

Бағдарламашылар мен криптовалюта қауымдастығының мүшелері өздерінің блокчейн желілеріндегі осалдықтарды анықтау және түзету үшін көп жұмыс істейді. Егер блокчейн дәстүрлі саудагерлер үшін қолайлы валютаға айналса, күрделі компьютерлік алгоритмдер әлемнің орталық банктерінің кейбір функцияларын қабылдауы мүмкін.

Жеке қауіпсіздікке қатысты, Bitcoin-ге инвестиция салатын әрбір пайдаланушыға қаржылық ақпаратқа қол жеткізіп, транзакциялар жүргізбес бұрын онлайн қауіптерден қорғау үшін қауіпсіздік шешімін орнату ұсынылады.

Cryptocurrency майнингi - жасырын өндiру (криптокинг, криптокинг). Цифрлық монеталарды генерациялау процесi осы тақырыпты дер кезiнде қолға алған инвесторларға ақша табуға мүмкiндiк бердi. Мұны үйде қуатты компьютер болған кезде жасауға болады. Бiрақ жоғары электр күш қуатын пайдаланады.

Биткойн – пайдаланушыларға бiрегей мүмкiндiктер беретiн сандық валюта. Bitcoin төлем жүйесi криптографиялық және орталықтандырылмаған кiтапты пайдаланады. Ол пайда болғаннан кейiн көпшiлiгi бұл қаржы әлемiнiң болашағы деп сендi, бiрақ сонымен бiрге Bitcoin қылмыстық әлемге есiк ашуда. Бiр жағынан, бүкiл әлемдегi үкiметтер шифрлауға тыйым салуға тырысады; екiншi жағынан, биткойннiң анонимдiлiгi тағы қолданылады. Түпнұсқа шифрлау технологиясы Apple iMessage-тен WhatsApp-қа дейiн тұтынушылық бағдарламалық құралда кеңiнен қолданылады.

Үкiмет терроризммен сәттi күресу үшiн жеке деректерге сот рұқсатын берудi қалайды. Бұл жағдайда заңға бағынатын азаматтардың жеке өмiрi мен деректерiнiң қауiпсiздiгi құрбан болады. Бұл Bitcoin желiсiнiң белгiсi болып табылатын анонимдiлiкке қауiп төндiредi және криптоанархисттердiң Bitcoin хаттамасы шынайы анонимдiлiк принциптерiмен дамиды деген үмiтiн жоққа шығарады. Егер де анонимизация кең таралса, биткойн үкiмет талаптарын айналып өту қабiлетiн жоғалтады және Google, Facebook немесе Amazon жеке деректердi жинауды қаламайтындар үшiн қауiпсiз аймақ бола алады.

3. Қашықтан банктiк қызмет көрсету нысандары

1. Қашықтықтан банктiк жүйелер

Қашықтан банктiк жүйелер – бұл шот иесi мен банк қызметкерлерiнiң тiкелей байланысын болдырмайтын клиенттермен жұмыс. Қашықтан банктiк қызметтер банкке бармай және төлем құжаттарын толтырмай-ақ кез келген дерлiк қаржылық транзакцияны жылдам орындауға мүмкiндiк бередi.

Қашықтан банктiк қызмет көрсетудiң негiзгi нысандары – төлем терминалдары, банкоматтар, SMS және интернет-банкинг болып табылады.

«Төлем терминалы - бұл өзiне-өзi қызмет көрсету режимiнде халықтан төлемдердi қабылдайтын автономды құрылғы».Төлем терминалдары орнату орнына байланысты әр түрлi болады.

Орнату орнына байланысты терминалдар орналасқандарға бөлiнедi:

- үй iшiнде (еден, қабырға, кiрiктiрiлген, үстел үстi);
- сыртта (қабырғаға орнатылған, кiрiктiрiлген және бөлек орнатылған (тiректер)).

Әдетте жұртшылық бұл құрылғыны қалай басқару керектiгiн бiледi. Төлеушiнiң терминалмен жұмыс iстеудегi әрекеттерi:

1. Терминал экранында қажеттi қызметтi таңдау (ұялы байланыс үшiн төлем, несие бойынша вепо, интернет-дүкендерде сатып алулар, туыстарына немесе достарына ақша аудару және т.б.);

2. Мәлiметтердi енгiзу (мысалы, телефон нөмiрi);

3. Терминалға қажеттi соманы салу;

4. «Төлеу» түймесiн басу.

Төлеушiден шегерiлетiн және әртүрлi болуы мүмкiн комиссия мiндеттi түрде қызмет ақысын төлегенге дейiн төлем терминалының экранында көрсетiлуi керек.

Қазiргi заманғы банкоматтар әртүрлi операцияларды қамтамасыз етедi және банк карталарымен де, қолма-қол ақшамен де жұмыс iстейдi. Терминалдармен салыстырғанда банкомат бағдарламалық қамтамасыз ету деңгейiнде де, физикалық деңгейде де қауiпсiз.

Экономикалық сөздiктерде мынадай анықтама берiлген: «Банкомат – банктiк компьютерге қосылған электрондық терминалдық құрылғылардың бiр түрi.

Банкоматтың техникалық мүмкiндiктерiне және оның компьютерге енгiзiлген операциялық бағдарламасына байланысты банктiк шотыңыздан қолма-қол ақша алуға, ол бойынша ақпарат алуға және басқа да банк операцияларын жүргiзуге арналады. Клиенттiң банкомат арқылы шотты пайдалануға рұқсаты арнайы банк картасы арқылы қамтамасыз етiледi. Қаражатты беру тәртiбi карта ұстаушысының жеке сәйкестендiру кодын пернетақтадан терудi қамтиды.(ПИН-код), сондықтан ақпараттық қауiпсiздiк ережелерiн сақтау керек.

PIN-код банк картасының иесiне қаржылық операцияларды жүргiзу кезiнде оның жеке басын сәйкестендiру үшiн берiледi.Банк карталарын алаяқтардан қорғау үшiн PIN кодты қатарынан үш ретке дейiн енгiзуге болады.

Егер сiз қате енгiзсеңiз:

- PIN коды картадан үш есе көп бұғатталуы мүмкін;
- Кейде банкомат картаны тәркілейді, оны қалпына келтіру үшін банк мекемесіне хабарласу керек;

- Банктік транзакцияларды жүргізу кезінде банкіңіздің банкоматын таңдаған дұрыс, өйткені комиссия минималды болады немесе мүлдем болмайды.

- Қазіргі заманғы жағдайларда алаяқтар банкомат операциялары кезінде PIN-кодты ұрлап, ақшаға қол жеткізуге тырысып, күрделі әдістерді қолданады.

Карточкалық алаяқтықтың түрлері:

PIN кодын тауып, картаны ұрлау - банк қызметкерлері ПИН-кодыңызды ешкімге айтпауға, теру кезінде пернетақтаны қолыңызбен жабуға және картаңыздың сақталуын мұқият қадағалауға кеңес береді.

Скиминг - алаяқтар картаның магниттік жолағынан да деректерді көшіре алады. Ол үшін картаны қабылдау үшін банкоматтағы ұяшыққа орнатылған манекенді оқу құралын пайдаланыңыз. PIN кодын есте сақтау үшін пернетақтада қабаттасу орнатылған. Енді сіз картаның көшірмесін жасау үшін барлық қажетті ақпаратты жинадыңыз. Сондықтан транзакцияларды сенімді жерде немесе банкте жүргізген дұрыс. Онда орнатылған қақпақтардың бар-жоғын білу үшін карта ұясы мен пернетақтаны мұқият тексеру.

SMS-банкинг – бұл клиенттерге қашықтан банктік қызмет көрсету әдісі, мұнда клиент пен банк арасындағы өзара әрекеттесу әдістері клиенттің өзі оқитын және теретін SMS командалары мен SMS хабарламалары болып табылады. Банк қызметтерін көрсету ұялы телефон арқылы бақыланады. Ол үшін ұялы телефон нөміріңізді шотыңызға байланыстырасыз, банкпен байланыс SMS арқылы жүзеге асырылады.

Мобильді банкинг арқылы жұмыс келесідей ұйымдастырылады:

- Банк бекіткен үлгіден тұратын мәтіні бар арнайы банк нөміріне SMS жіберіледі, мысалы, «Балансты анықтау», «Соманы жақын адамыңыздың шотына аудару» және т.б. Жауап ретінде банктен операцияның аяқталғанын растайтын немесе сұраудағы қате туралы хабарлайтын SMS-хабарлама жіберіледі;

- банк өз бастамасы бойынша SMS жібере алады, мысалы, есептелген жалақы туралы хабарламалар. Қолма-қол ақшаның барлық қозғалысы SMS арқылы расталады, бұл сіздің кірістеріңіз бен шығындарыңызды бақылауға және күдікті транзакцияларға дер кезінде жауап беруге мүмкіндік береді.

Интернет-банкинг (онлайн банкинг)

Қазіргі уақытта қашықтан банкинг жүйесі автомат-тандырылған жұмыс станциясы немесе мобильді қосымша арқылы кіруге болатын интернет-банкинг түрін ұсынады.

Интернет-банкинг – бұл Интернет желісінде несиелік мекемелер жүзеге асыратын және олармен өзара әрекеттесуді қамтитын клиенттерге қашықтан банктік қызмет көрсету әдісі.

«Жеке кабинет» қызметін банктік пластикалық картаның кез келген иесі қоса алады. Жеке есептік жазбаны жасау үшін сізге қажет:

- ✓ банкке өтініш жазу;

- ✓ логин мен құпия сөзді банкоматтан немесе өзіне-өзі қызмет көрсету терминалынан алыңыз.

Жеке кабинетте клиентке әртүрлі қызмет түрлері ұсынылады, сонымен қатар клиент жеке кабинетте әртүрлі төлем операцияларын жүзеге асыра алады.

Төлем операциялары:

- ✓ Шот бойынша үзінді көшірме алу

- ✓ Депозиттерді, банк карталарын ашуға, несие алуға өтініш беру;

- ✓ Түрлі қызметтерді, айыппұлдарды, алымдарды төлеу;

- ✓ Банк ішінде немесе басқа банктердегі шоттарға аударымдарды жүзеге асыру;

- ✓ Үлгілерді жасау, оларға сәйкес тұрақты аударымдар максималды жылдамдықпен және клиент белгілеген уақытта жүзеге асырылады.

Операцияны кез келген уақытта орындауға болады, қызмет тәулік бойы қолжетімді болады. Пайдаланудың максималды ыңғайлылығы үшін сіз барлық қажетті әрекеттер тікелей смартфоннан немесе планшеттен жүзеге асырылатын Мобильді банк қызметін пайдалана алу.

Мобильді банкинг қызметтерін пайдалануды бастау үшін сіз белгілі бір шарттарды орындау. Банктің кез келген филиалында немесе банкоматында SMS-банкинг қызметіне қосылады. Планшет пен смартфонға банктің веб-сайтынан табуға болатын арнайы қолданбаны жүктеп алу қажет. Қолданбаны пайдаланып банктің ай сайынғы тарифтеріне сәйкес қызмет ақысын төлеу.

Пластиковый картаның мерзімі аяқталғаннан кейін немесе ауыстырылғаннан кейін жаңа картаны алу үшін қайта тіркелу қажет. Қауіпсіздіктің жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін банк әдетте банктік операцияларға күнделікті лимит-терді белгілейді. Әрбір аяқталған транзакция операцияның уақыты, орны және сомасы көрсетілген SMS хабарлама түрінде қайталаынады. Қосылған SMS ескерту қызметі үшін ай сайын комиссия алынады. Карточкамен транзакцияларды жүргізу кезінде сіз өте сақ болуыңыз керек.

Алаяқтық қауіпін азайту үшін сақтық шаралары:

1. Жүйеге кіру үшін логин мен парольді ешкімге айтпау;
2. Мобильді құрылғыларда мобильді банкингке кіру үшін тек ресми қолданбаларды пайдалану;
3. Жүйеге «байланған» мобильді құрылғыны жоғалтып алсаңыз, SIM картасын байланыс операторы арқылы мүмкіндігінше тез блоктау;
4. Қауіпсіз қосылымы бар жалпыға қолжетімді интернет желілері арқылы онлайн-банкингке қосылмау.

Интернеттегі алаяқтық әдістері және қорғау әдістері. Галамторды пайдаланушылар көбейген сайын осы қолданушылардан ақша тапқысы келетін алаяқтар да көбейіп барады. Интернеттегі алаяқтықтың қызықты ерекшелігі - көптеген әдістер заңға тікелей қайшы емес және бұл алаяқтарды заң бойынша жауапқа тартуға мүмкіндік бермейді. Кибералаықтар бір схема бойынша әрекет етеді: алдымен олар жәбірленушімен электрондық пошта немесе әлеуметтік желілер арқылы байланыс орнатады және олардан электрон-дық пошта, телефон, факс немесе кез келген басқа әдіс арқылы жауап беруін сұрайды.

Интернетте алаяқтықтың қандай әдістері бар екенін қарастырайық?

- *Көмек сұрау* Әлеуметтік желілерде немесе жеке веб-сайттарда ақша аудару үшін банктік деректемелерді көрсететін көмек сұрайтын жарнамаларды жиі кездестіруге болады. Кейбір жағдайларда мұндай жарнамаларды алаяқтар жасайды және олар нақты мұқтаж адамдардың деректерін пайдалана алады, бірақ олардың жеке мәліметтерін көрсетеді.

ҚАЛАЙ ҚОРҒАНУ КЕРЕК?

Ақшаны аудармас бұрын толығырақ ақпарат алу үшін авторға қоңырау шалу.

- *SMS жіберу* Пайдаланушы Интернеттен ақпараттық ресурсты тауып, «Жүктеу» түймесін басады, содан кейін ол жүктеуге шектеулерді алып тастау үшін телефон нөміріңізді енгізіп, «Жалғастыру» түймесін басу керек екендігі туралы хабарламаны көреді.

Пайдаланушы өз аккаунтына кіруге тырысады, бірақ оның орнына бетті ашу үшін көрсетілген нөмірге SMS жіберу керек екендігі туралы хабарлама алады. Бірақ SMS жолдаған кезде олар ұялы телефон шотынан қомақты соманың есептен шығарылғанын білгенде таңғалады.

Интернет арқылы операциялық жүйе вирусты, мысалы, Windows блокаторын қабылдай алады. Компьютерді қайта іске қосқаннан кейін Windows жүйесі бұғатталып, монитор экранында хабарлама пайда болады: «шұғыл түрде осындай нөмірге SMS жіберіңіз, әйтпесе барлық деректер жойылады». Өздеріңіз білетіндей, құлыпты ашу кодын іздеу жүйелерінде немесе антивирус өндірушілерінің веб-сайтында табуға болады.

ҚАЛАЙ ҚОРҒАНУ КЕРЕК?

Жалғастыру түймесін баспау керек. Осы сілтемені басқан кезде телефоныңызға немесе компьютеріңізге вирус-тық бағдарламалық жасақтамасы бар қолданба жүктелуі мүмкін немесе алаяқтар әртүрлі сылтаулармен жеке ақпарат-ты алуға әрекеттенетін тұзақ сайтына түсесіз.

Сіз ешқашан SMS жібермеуіңіз керек, ақша жоғалтуыңыз мүмкін.

Антивирус орнатылмаған күмәнді беделі бар сайттарға кіруге болмайды және сізге белгісіз бағдарламаларды жүктеп алмаңыз немесе іске қоспаңыз. Сондай-ақ, фильмдер мен музыканы .exe файлымен емес, олардың тән кеңейтімдерімен жүктеп алу керек.

Егер сіз SMS жіберуді сұрайтын вирусты ұстасаңыз, оны ешбір жағдайда жібермеңіз. Бұл мәселені шешпейді, бірақ сіз телефоныңыздан ақша жоғалтасыз. Жүйені қалпына келтіруді орындау үшін келесі жолды орындау керек (Бастау - Барлық бағдарламалар - Керек-жарақтар - Жүйе құралдары - Жүйені қалпына келтіру).

Белгіленген нөмірге SMS жіберу туралы сұрау түріндегі күмәнді хабарламаларды елемей.

- *Жеңіл ақша табу* көптеген сайттарда сіз ешқандай білімсіз немесе дағдыларсыз ақша табу ұсыныстар көрінеді. Ол үшін жәбірленуші көрсетілген шотқа аздаған соманы салуы керек, ол бірнеше аптадан кейін екі-үш еселенген сомаға қайтарылады.

Пайдаланушы лотерея ұтып алғаны және ұтыстарын алу үшін оның деректерін жіберуі керек екендігі туралы электрондық хат алады. Жәбірленушіден банктік және басқа да шығындарды жабу

үшін қомақты соманы аудару немесе көрсетілген қысқа нөмірге тегін SMS жолдау сұралады. SMS жібергеннен кейін телефон шотынан үлкен сома алынады.

ӨЗІҢІЗДІ ҚАЛАЙ ҚОРҒАУ КЕРЕК?

Интернетте жылдам ақшаны тек алаяқтар ұсынады. «Бір аптадан кейін инвестицияланған каражат екі еселенеді» немесе «Сіздің тарапыңыздан инвестициясыз табыс» сияқты тіркестер сізді дереу ескертуі керек. Қаржы пирамидаларын құру сияқты Интернеттегі алаяқтықтың бұл түрі өте кең таралған, тіпті жаңадан бастаушыларға онлайн режимінде алаяқтық схемалардың әртүрлі түрлерін жасауды үйрететін арнайы курстар бар. Жеңіл ақша, күмәнді хаттар мен хабарламалар туралы сайттардағы мұндай ұсыныстардың бәрін елемей.

Ешкім бағалы сыйлықтарды дәл осылай бермейді. Мұндай хабарламаларға жауап берудің, нөмірлерге кері қоңырау шалудың немесе оларда берілген сілтемелерді орындаудың қажеті жоқ. Жауап берсеңіз, жеке ақпарат бермеу және ешкімге ақша аудармау.

- *Акаунтты блоктау* көптеген желі қолданушыларының әлеуметтік желілерде (Twitter, Odnoklassniki, Facebook, МойMir, VKontakte және т.б.) аккаунттары бар немесе Yandex Money, Webmoney, E-gold үшін электронды әмияндары бар. Алаяқтардың әрекеттері: тіркелгіңізге кірген кезде беттің бұғатталғаны туралы ақпарат көрсетіледі және оны блоктан шығару үшін тиісті нөмірге SMS жіберу керек. Немесе олар электрондық әмиян бұғатталғаны туралы хабарлама жібереді, оның жұмысын жалғастыру үшін көрсетілген сілтемеге өтіп, жеке деректерді енгізу керек.

ӨЗІҢІЗДІ ҚАЛАЙ ҚОРҒАУ КЕРЕК?

Хабарламаны жіберген кезде шоттан айтарлықтай үлкен соманы алуға болады. Мұндай хаттар мен хабарламалардың бәріне мән бермеу. Күмәнді сілтемелерді орындамаңыз, банк карталары мен әмияндардың құпия сөздерін ұрлануы мүмкін жерде сақтамау.

- *Жеке мәліметтерді ұрлау* шабуылшылар жеке деректерді және/немесе ақшаны ұрлау үшін электрондық поштаны және әлеуметтік желілерді пайдалана алады. Олар сізге қол жеткізудің қандай да бір түрін, мысалы, әлеуметтік желіге немесе онлайн банкингке кіруді сұрайтын растау сілтемесі бар электрондық хат жіберуі мүмкін. Сіздің жеке ақпаратыңызға қол жеткізе алатын алаяқтар - Әлеуметтік сақтандыру нөмірі, туу туралы куәлік, PIN немесе несие картасының нөмірі - сіздің атыңызға несие алуға өтініш бере алады, бұл сізді үлкен қарызға қалдырады.

ӨЗІҢІЗДІ ҚАЛАЙ ҚОРҒАУ КЕРЕК?

Сіз ешқашан құпия ақпаратыңызды (төлқұжат мәлімет-тері, толық карта нөмірі, PIN және CVC кодтары және т.б.) әлеуметтік желілер арқылы бөліспеу.

Күмәнді сілтемелерді орындамау банк карталары мен әмияндардың құпия сөздерін ұрлануы мүмкін жерде сақтамау. Сізге спам хаттарды оқу, сілтемелерді ашу немесе күмәнді ұсыныстармен келісу мүлде қажет емес.

Өзін өзі тексеру сұрақтары:

1. Банктік сейф, сейфті жалға алудың артықшылықтары мен кемшіліктерін атап өтіңіз?
2. Валюталық операциялар түсіндіріңіз?
3. Ақша аудару жүйелерін ашып айтыңыз?
4. Қазіргі төлем құралдары және олардың түрлерін таныстырыңыз?
5. Электрондық ақша: мәні мен қызметі?
6. Қашықтықтан банктік жүйелер қалай жүзеге асырылады?
7. Төлем терминалдары: түрлері, қызметтері мен ерекшеліктері?

Әдебиеттер:

1. Қаржылық сауаттылық негіздері: Оқу құралы. Мырзабекқызы Қ., Сапарова А.А., Болганбаев А.Д. Алматы: ЖШС «Лантар books» баспасы, 2024. - 283 бет.
2. Финансовая грамотность : учебник : [16+] / Ю.Р. Туманян, О.А. Ищенко-Падукова, А.Н. Козлов и др. ; Южный федеральный университет. – Ростов-на-Дону ; Таганрог : Южный федеральный университет, 2020. – 212 с.
3. FİNANSAL OKURYAZARLIK BECERİLERİETKİNLİK KİTABI. Kemal ŞİMŞEK, Keziban KODAZ, İrem ÖZMEN BAĞCI. ISBN: 978-975-11-6491-9. 2023 y.
4. Чумаченко В. В. Основы финансовой грамотности : учеб, пособие для общеобразоват. организаций / В. В. Чумаченко, А. П. Горяев. — 3-е изд. — М. : Просвещение, 2018. — 271 с. : ил. — ISBN 978-5-09-047289-0.

5. Қаржылық сауаттылықты арттырудың 2020 - 2024 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 30 мамырдағы № 338 қаулысы.